

Hvorfor mener indsatte og ansatte i de danske fængsler, at mange strafafsonere har ADHD? En sociolog har set nærmere på ADHD-diagnosen som et socialt og kulturelt fænomen i den danske kriminalforsorg i sin ph.d. og på feltarbejde i fængslerne.

Af Jannie Iwankow Søgaard, *journalist*

EN ATTRAKTIV DIAGNOSE

For få år siden var ADHD primært en diagnose, der blev givet til børn og unge. Og den var i kraftig stigning. Antallet af børn og unge med ADHD er mere end 10-doblet de seneste 15 år.

Men inden for de senere år er billedet vendt. Der er sket en markant stigning i antallet af voksne, der også får stillet diagnosen. Og tendensen er tydelig i særligt én samfundsgruppe: Dømte og indsatte voksne i fængslerne.

Således tyder flere udenlandske undersøgelser på, at der blandt de voksne indsatte i fængslerne, alt afhængig af fængselstype, er mellem 20 og 40 %, der lever op til de officielle diagnosekriterier for ADHD. Ifølge sociolog Nichlas Permin Berger, der er forsker på VIVE – Det Nationale Forsknings- og Videnscenter for Velfærd, er undersøgelserne valide, og der er ingen grund til at tro, at det skulle forholde sig anderledes i Danmark. Han har skrevet ph.d.-afhandlingen *ADHD som socialt og kulturelt fænomen. En analyse af, hvordan diagnosticerede dømte voksne og frontmedarbejdere med relation til kriminalforsorgen tilskriver ADHD-diagnosen betydning* om ADHD blandt indsatte i de danske fængsler.

Hvor mange, der rent faktisk har fået stillet diagnosen i de danske fængsler, vides dog ikke, for det registreres ingen steder, når en privatpraktiserende psykiater stiller diagnosen.

Vær velkommen ADHD

Sjældent forbinder man det at få tildelt en psykisk diagnose med stor glæde. Men i Danmark tager de indsatte i

fængslerne således imod ADHD-diagnosen med fremstrakt hånd. Det er en af de interessante hovedkonklusioner i Nichlas Permin Bergers ph.d.-afhandling, hvor han har set på diagnosen som et socialt og kulturelt fænomen i den danske kriminalforsorg.

– Det, der adskiller ADHD fra andre diagnoser, er, at den er velkommen. Kan de indsatte aflede deres liv, som det har formet sig, fra dem selv, så kan diagnosen rent faktisk blive brugt til skabe nye fortællinger om dem selv. Det kan skabe nye selvforståelser, og det bliver muligt at fastholde, at de inderst inde altid har været gode, og de kan dermed arbejde mod et bedre liv, siger han og kalder det bemærkelsesværdigt, at en diagnose kan få så positiv betydning for en gruppe mennesker, som på mange måder allerede er røget ud over kanten af tilværelsen.

Derudover bidrager konklusionen til at nuancere de statistiske undersøgelser fra risikolitteraturen, der viser, at en ADHD-diagnose højner risikoen for en fremtidig kriminel løbebane: Det er ikke nødvendigvis tilfældet – heller ikke selvom man ikke er i behandling.

Det er de andres skyld

De indsatte bruger ikke deres diagnose til at forklare specifikke handlinger, de har foretaget sig – heller ikke kriminelle handlinger. Men Nichlas Permin Bergers analyser viser dog, at ADHD-diagnosen i fængslerne *”udgør en social og kulturel legitim og forståelig kategori, der ikke behøver forklaring”*.

Det betyder, at der fra fængselspersonalets side ofte tages særlige hensyn til dem, der har fået stillet diagnosen. Konsekvensen er, at en del indsatte i fængslerne forsøger at påberåbe sig diagnosen med det formål at opnå nogle af disse privilegier, siger han.

Ifølge de ansattes egne udsagn afvises disse forsøg på selvdiagnosticering dog, så snart der er vished for, at det ikke har hold i virkeligheden.

De indsatte, der har fået ADHD-diagnosen, benytter den til at forklare deres samlede situation og historie, så de oplever, at deres liv fremstår som en helhed. På den måde bliver diagnosen en måde at omdefinere fortællingen om dem selv på – en fortælling, som samtidig kan bruges til at forklare sig over for andre mennesker. Noget, de ellers ofte oplever som svært.

– Når jeg har bedt de indsatte om at fortælle mig om deres liv, så har ADHD en stor vægt. Det bliver muligt for dem at fortælle om at være socialt isoleret, om ikke at føle sig forstået og om altid at have haft problemer i skolen. Tidligere, inden de fik diagnosen, har de måske ikke haft noget greb til at tænke sig selv som andet end kriminelle. De indsatte har indoptaget diagnosen i deres selvfortællinger, og det betyder også, at de ikke sætter spørgsmålstegn ved den eller på andre måder forholder sig kritisk til den, siger Nichlas Permin Berger.

Det er imidlertid ikke kun hos de indsatte, at ADHD-diagnosen bliver hilst velkommen. Også frontmedarbejderne

i kriminalforsorgen har taget den til sig, viser Nichlas Permin Bergers ph.d.-afhandling.

– Det betyder, at der bliver skabt et fælles narrativ for indsatte og ansatte, hvor frontmedarbejderne understøtter fortællingerne om ADHD. Sammen bebrejder de fx skole og forældre, at ADHD'en ikke blev opdaget tidligere, idet den indsatte liv i så fald kunne være blevet anderledes. Det er en forklaring, der bruges i stor udstrækning, og som giver mening. Det betyder også, at diagnosen ADHD bliver meget stærk, siger Nichlas Permin Berger.

Både blandt de ansatte og de indsatte er der en ekstremt stærk neurobiologisk diskurs, hvor den almene antagelse er, at ADHD skyldes, at der er noget galt i hjernen. Det indebærer, at de indsatte, når de, som det ofte er tilfældet i danske fængsler, opfordres til at fortælle om sig selv, hurtigt kommer til at understøtte de ansattes fortælling.

Men det er her, ligesom det er med spørgsmålet om hønen eller ægget, svært at vide, i hvilken rækkefølge, udviklingen sker. Er det frontmedarbejdernes fortælling, hvor de giver diagnosen en berettigelse, der får de indsatte til at tage diagnosen på sig, der er første skridt, eller forholder det sig omvendt? Ifølge Nichlas Permin Berger er svaret, at det sker i et samspil de to parter imellem.

Det er muligt at udlede såvel positive som negative konsekvenser af indsatte og ansattes fælles narrativ, mener han.

Blandt de positive er som nævnt den mulighed, som hver enkelt indsat får for at tænke sig selv anderledes. ADHD bliver så at sige en ressource til at tænke sig selv ud af kriminaliteten. En af de mulige negative konsekvenser er derimod, at man med en ADHD-diagnose kan komme til at betragte sig selv som kronisk udfordret og fastholde en sygdomsidentitet.

ADHD som styringsværktøj

Under sit feltarbejdeophold i fængslerne gjorde Nichlas Permin Berger endnu en interessant observation, der

Det bliver muligt for dem at fortælle om at være socialt isoleret, om ikke at føle sig forstået og om altid at have haft problemer i skolen. Tidligere, inden de fik diagnosen, har de måske ikke haft noget greb til at tænke sig selv som andet end kriminelle.

– Nichlas Permin Berger, *sociolog, ph.d. og forsker på VIVE - Det Nationale Forsknings- og Videnscenter for Velfærd*

knytter sig til det straffende perspektiv ved en fængsling. Det viste sig, at der i de professionelle fortællinger om deres diagnostiske forståelse er en direkte kobling til kontrol- og strafparadigmet.

– På den måde kan man sige, at ADHD-diagnosen bliver et styringsværktøj, der søger at styrke og påvirke de kriminelles ansvar. ”Du skal huske at passe din medicin” kan der fx blive sagt, og det kan man ikke se afkoblet fra kriminalforsorgens egentlige virke, siger Nichlas Permin Berger.

Magasinet P har kontaktet Kriminalforsorgen for bl.a. at spørge om, hvad man gør for ikke at risikere at bruge ADHD-diagnosen som et styringsværktøj i fængslerne. Kommunikationschef i Kriminalforsorgen Via Andersen henviser i en mail til, at der i øjeblikket

kører et tredelt projekt om indsatte og klienter med opmærksomhedsforstyrrelser i henholdsvis Horsens Kommune, Møgelkær Fængsel og Kriminalforsorgen Frihed i Aarhus, hvor man bl.a. screener indsatte for opmærksomhedsforstyrrelser, tilbyder deltagelse i et kognitivt træningsprogram samt har fokus på et styrket samarbejde med psykiatrien.

Det pågældende projekt er et samarbejde mellem Kriminalforsorgen og Socialstyrelsen. Til grund for projektet ligger bl.a. rapporten *Resocialisering af indsatte og tilsynsklienter med opmærksomhedsforstyrrelse* fra december 2017, hvis overordnede konklusion er, at har man én gang siddet i fængsel, er risikoen, for at det sker igen, højere, hvis man har en ADHD-diagnose.

ADHD og det svære liv

Psykolog og ph.d. ved Aalborg Universitetshospital, Christina Mohr Jensen, forsker i ADHD og har bidraget til rapporten *Resocialisering af indsatte og tilsynsklienter med opmærksomhedsforstyrrelse*. For hende er det ingen overraskelse, at det kan være forbundet med en vis lettelse at få stillet diagnosen ADHD. Det samme gælder nemlig for den øvrige, voksne befolkning.

- I nogle studier har man foretaget kvalitative undersøgelser af voksne, der får diagnosen ADHD, og de oplever generelt en glæde ved at få en forklaring på deres udfordringer. Mange har internaliseret de nederlag, de har oplevet i kraft af deres ADHD, og sagt: "Det er måske bare mig, der er dum eller doven". Men ved at få diagnosen kan man flytte det væk fra personligheden og sige, at det rent faktisk er et handicap, som man ikke selv er skyld i. Når man har en bedre viden om egne udfordringer, kan man også bedre forudsige, hvor det er, man vil få problemer og dermed øge chancen for, at man ikke får sat sig selv i en uheldig situation igen, siger Christina Mohr Jensen.

Ligesom det er tilfældet i befolkningen generelt, mener hun, at der formentlig finder en underdiagnosticering af ADHD-problematikker sted i fængslerne. Hun henviser ligesom Nichlas Permin Berger til de udenlandske studier, der viser, at gennemsnitligt 30 % af de indsatte i fængslerne kan opfylde kriterierne for en ADHD-diagnose. Hun peger også på en af konklusionerne i undersøgelsen *Resocialisering af indsatte og tilsynsklienter med opmærksomhedsforstyrrelse*. Den viser, at mennesker med domme generelt har haft langt sværere livsbetingelser end den øvrige befolkning, men at særligt de indsatte, der har ADHD, har været udsatte.

For de personer, der er påvirket af ADHD, gælder det bl.a., at de har flere anbringelser uden for hjemmet, hyppigere er opvokset i hjem, hvor

forældrene har haft psykiske lidelser, oftere har forældre, der har afsonet en fængselsdom, og at de sjældnere har en uddannelse. Derudover ved man fra andre undersøgelser, at børn i socialt belastede familier sjældnere udredes, fordi forældrene ikke har ressourcerne til at sørge for det. Samtidig er personer udefra tilbøjelige til at tilskrive børnenes problemer som en udløber af social arv.

Her er det dog vigtigt at bemærke, understreger Christina Mohr Jensen, at den arv, der først og fremmest er tale om, er genetisk arv. ADHD er en af de mest arvelige psykiske diagnoser - studier viser, at 80 % af variationen kan tilskrives genetiske faktorer.

- Vi har altså at gøre med en gruppe, som dels har en ADHD-problematik imod sig og dels alle mulige andre problematikker at kæmpe med. Og så ved vi også, at hvis far og mor har haft ADHD, så er risikoen for, at barnet oplever sociale problematikker som følge af, at forældrene ikke har haft så mange ressourcer til rådighed til at støtte deres børn, større. På den måde kommer arv og miljø nemt til at korrelere med hinanden og er svære at skille fra hinanden, siger Christina Mohr Jensen.

Efterlyser bedre forhold i fængslerne

Christina Mohr Jensen efterlyser en ændret diskurs, hvor ADHD ikke længere omtales og opfattes som et ærgerligt resultat af dårlig eller manglende opdragelse, men at man i stedet får forståelse for de neurobiologiske sammenhænge, der ligger til grund for lidelsen. Samtidig ønsker hun bedre vilkår og mere hjælp til de indsatte med ADHD i de danske fængsler. Og det handler ikke kun om medicinering, understreger hun.

- Vi kan ikke bare medicinere os ud af ADHD og tro, at vi på den måde mindsker eller fjerner risikoen for, at de indsatte begår ny kriminalitet. Medicin kan ikke fjerne dårlige barnsoplevelser. Jeg mener, det

handler om, at der først og fremmest er bedre adgang til psykiatrisk vurdering og behandling i fængslerne. Min opfattelse er, at det på nuværende tidspunkt er svært at rekruttere psykiatere, og jeg hører, at det er meget forskelligt fra sted til sted, hvor meget hjælp der er at få, siger hun.

Af rapporten fremgår det også, at der på nuværende tidspunkt ikke findes ret mange indsatser i de danske fængsler, der retter sig mod indsatte med ADHD. Syv individuelle indsatser helt præcist har man fundet frem til. Og heraf er der kun evidens for én af metoderne. Den kaldes "R" og "R2ADHD", og er den metode, der afprøves i Kriminalforsorgens og Socialministeriets nuværende projekt.

Men konkrete behandlingstilbud gør det ikke alene. Med bedre overordnede rammer i fængslerne kan der gøres en stor forskel.

- Egentlig er det ikke anderledes end det, lærerne gør i skolen, når de har elever med ADHD. Man tilegner sig en viden om ADHD-diagnosen, så man får en bedre forståelse for de indsattes handlinger. Det, at en indsat brød en aftale i går, betyder ikke nødvendigvis, at han er en, der løber fra løfter og generelt bryder aftaler. Det kan faktisk være et symptom på hans ADHD, siger Christina Mohr Jensen. ●